

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા
Reg. No. 126

મહાભારત

પવિત્રા-એકાદશી

(“શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા” ના આશય હેઠળ)

[આવૃત્તિ નં. ૧૯૭૮]

શાસ્ત્રદષ્ટિએ વિચાર.

આવૃત્તિ શુદ્ધ ૧૧—આ એકાદશીનું નામ ‘પુત્રદા’ એકાદશી છે, તેનું જન્મ કરવાથી પુત્રપ્રાપ્તિ થાય છે એમ ‘એકાદશીમાહાત્મ્ય’માં કહ્યું છે. સંપ્રદાયમાં એ દિવસે શ્રીપ્રભુને પવિત્રાં ધરાતાં હોવાથી એ એકાદશી પવિત્રા-એકાદશી નામથી પણ પ્રસિદ્ધ છે. હેમાદ્રિ પ્રથમાં ‘વિષ્ણુરહસ્ય’ અંશનાં વચનો ટાંકીને આ દિવસે પ્રભુને પવિત્રાં ધરાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે—

આવળસ્ય સિતે પતે કર્પટસ્ય દિવાકરે ! દ્વાદશ્યાં વામુદ્રેવાય પવિત્રારોષણં સ્મૃતમ્ ॥
દ્વાદશ્યાં ભવળે વાપિ પશ્ચમ્યામયવા દિજ ! આનુકૂલયેષુ કર્તવ્યં પશ્ચદમ્યામયાપિ વા ।
મુલ્યાલામે હિ સર્વત્ર યાવન્નોષિષ્ઠતે હરિઃ ॥

અર્થ:—આવૃત્તિ માસના શુકલ પક્ષમાં કર્કશાશિના સૂર્ય હોય ત્યારે, દ્વાદશીને દિવસે શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને પવિત્રાં ધરાવવાનું કહ્યું છે, હે દિવ ! દ્વાદશી, શ્રવણ નક્ષત્ર કે પંચમી, અથવા તો પૂર્ણિમાને દિવસે જ્યારે અનુકૂલતા જાય ત્યારે શ્રીપ્રભુને પવિત્રાં ધરાવવાં. દ્વાદશી આદિ મુખ્ય તિથિઓમાં જો ન જની શકે તો પ્રયોધિની એકાદશી મુધીમાં કેાઈ પણ દિવસે પવિત્રાં ધરાવી શકાય છે. સમાચરનયંદ્રિકામાં પણ કહ્યું છે કે:—

પવિત્રારોષણં વિદ્યાચ્છ્રાવણે ન ભવેદયદિ । કાર્તિક્યવધિશુક્લાસ્તે કર્તવ્યમિતિ નારદા ॥

અર્થ:—કેાઈ વિદ્ય આવી પડવાથી પવિત્રાં ધરાવવાનું આવૃત્તિમાસમાં ન જની શકે તો કાર્તિકીપૂર્ણિમા મુધી શુકનો અસ્ત થયો હોય તો પણ તે થઈ શકે છે. પવિત્રાં ધરાવવાનો અધિકાર કોને છે તે વિષ્ણુરહસ્યમાં જણાવેલું છે:—

બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિયો વૈશ્યસ્તથા સ્ત્રી શૂદ્ર એવ ચાસ્ત્રર્માવસ્થિતાઃ સર્વે ભક્તયા કુર્યુઃ પવિત્રકમ્ ॥

અર્થ:—બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય તથા શૂદ્ર અને સ્ત્રીએ બધાંએ પોતા પોતાના ધર્મમાં રહીને ભક્તિભાવથી શ્રીપ્રભુને પવિત્રાં ધરવાં જોઈએ.

પવિત્રાં ધરાવવાં એ નિત્ય વિધિ છે એમ પણ ત્યાંજ જણાવેલું છે:—
 ન કરોતિ વિધાનેન પવિત્રારોપણં તુ યઃ । તસ્ય સાંવત્સરી પૂજા નિષ્ફળા મુનિસત્તમા ॥
 તસ્માદ્ ભક્તિસમાયુક્તૈર્નરેર્વિષ્ણુપરાયણૈઃ । વર્ષે વર્ષે પ્રકર્તવ્યં પવિત્રારોપણં હરેઃ ॥

અર્થ:—એ વિધિપૂર્વક શ્રીપ્રભુને પવિત્રાં ધરાવતો નથી, હે ઋષિએ! તેની આખા વર્ષની પૂજા નિષ્ફળ નીવડે છે. તેથીજ ભક્તિવાળા વૈષ્ણવ મનુષ્યોએ દરેક વર્ષે શ્રીપ્રભુને પવિત્રાં ધરાવવાં.

પવિત્રાં ધરાવવાનું માહાત્મ્ય નીચે સુબળ શાસ્ત્રકાશે વર્ણવે છે:—
 પવિત્રારોપણં વિષ્ણોર્ભક્તિરત્નપ્રદાયકમ્ । સ્ત્રીપુંકર્મિર્તિપદં પુણ્યં સુખસમ્પદ્ધનાવહમ્ ॥

અર્થ:—શ્રીપ્રભુને પવિત્રાં ધરાવવાનું કાર્ય શ્રીપ્રભુની ભક્તિરૂપ રત્ન આપનારું છે, અને સ્ત્રી અને પુરુષોની કીર્તિ મેળવી આપનારું છે. વળી સુખ, સંપત્તિ અને ધન આપીને પુણ્ય સંપાદન કરનારું પણ છે.

પવિત્રાં કેવાં ધરાવવાં એ વિષે નીચે પ્રમાણે નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે:—
 હેમરોપ્યતાન્નસૌમેઃ સૂત્રૈઃ કૌશ્ઠેયપદ્મજૈઃક્રુષ્ણૈઃ કાશૈશ્ચ કાર્પાસૈર્બ્રાહ્મણ્યા કર્તિતૈઃશુભૈઃ ॥
 કૃતે મણિમયં કાર્યં ત્રેતાયાં હેમસમ્ભવમ્ । દ્વાપરે પદ્મસૂત્રં ચ કલૌ કાર્પાસમુચ્યતે ॥
 તત્રોત્તમં પવિત્રં તુ ષષ્ટ્યા સદ્ શતૈસ્ત્રિભિઃ । સપ્તત્વા સહિતં દ્વાભ્યાં શતાભ્યાં મધ્યમં સ્મૃતમ્
 સાશીતિના શ્લોકૈર્નૈવ કનિષ્ઠં તત્સમાચરેત્ સાધારણપવિત્રાણિ ત્રિભિઃ સૂત્રૈઃ સમાચરેત્
 ઉત્તમં તુ શ્વતગ્રન્થિ પદ્માશ્વત્રગ્રન્થિ મધ્યમમ્ । કનિષ્ઠં તુ પવિત્રં સ્યાદ્ ષટ્ત્રિંશદ્ગ્રન્થિશ્ચોભનમ્
 ષટ્ત્રિંશદ્ ચતુર્વિંશદ્ દ્વાદશોતિ ચ કેચન । ચતુર્વિંશદ્દ્વાદશાષ્ટાવિત્યેકે મુનયો વિદુઃ ॥
 અષ્ટોત્તરશ્વતં કુર્યાચ્ચતુઃપદ્માશ્વદેવ વા । સપ્તવિંશતિરેવાય જ્યેષ્ઠમધ્યકનીયસમ્ ॥
 ગ્રન્થીન્ કુર્વીત સર્વત્ર સુદૃઢાન્ મુમનોહરાન્ । ન વા વિષમસંખ્યાકાન્ ગ્રન્થીન્
 કુર્વીત કુત્રચિત્ ॥

વિશોભસૂત્રાદાનેન કર્તુઃ સ્યાદશુભં ફલમ્ । પવિત્રં પરયા ભક્ત્યા તસ્માત્કુર્વીત શોભનમ્
 કુંકુમં રોચનં ચૈવ કપૂરેણ વિમિશ્રિતમ્ । તેન સંરંજયેત્ સૂત્રં

અર્થ:—સુવર્ણ, રૂપ, તાંબુ, શણ, રેશમ, કમળ, હાલ, કાસ, એટલાંના તાંતણાંઓમાંથી કોઈ પણ તાંતણાં અને બ્રાહ્મણની પુત્રીએ કાંતેલા સુંદર રૂના તાંતણાંથી પવિત્રાં બનાવવાં. સત્યયુગમાં મહિનાં પવિત્રાં, ત્રેતાયુગમાં સુવર્ણનાં દ્વાપરમાં રેશમનાં અને કલિયુગમાં કાપુસનાં—રૂનાં—પવિત્રાં કહ્યાં છે. તેમાં ઉત્તમ પવિત્રાં ૩૬૦ તાંતણાંના સમજવાં. ૨૭૦ તાંતણાંનું પવિત્રું મધ્યમ ગણાય. ૧૮૦ તાંતણાંનું કનિષ્ઠ કહેવાય. સાધારણ પવિત્રાં તો ત્રણ તાંતણાંથી પણ થઈ શકે. પવિત્રાંમાં પણ ગાંઠો વાળવાની છે. ૧૦૦ ગાંઠોવાળું ઉત્તમ, ૫૦ ગાંઠો-

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૨૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પવિત્રા ૨૩/૧૨/૧૧

વિષય ૫૨.૪૫૭

વાળું મધ્યમ અને ૩૬ ગાંઠવાળું કનિષ્ઠ ભણ્ણવું. કેટલાક મુનિઓ એમ પણ કહે છે કે, ૩૬ ગાંઠનું ઉત્તમ, ૨૪ ગાંઠનું મધ્યમ અને ૧૨ ગાંઠનું કનિષ્ઠ. કેટલાક ઋષિઓ ૨૪ ગાંઠનું ઉત્તમ, ૧૨ ગાંઠનું મધ્યમ અને ૮ ગાંઠનું કનિષ્ઠ એમ માને છે. વળી કેટલાક એવો મત ધરાવે છે કે, ૧૦૮ ગાંઠનું ઉત્તમ, ૫૪ ગાંઠવાળું મધ્યમ અને ૨૭ ગાંઠવાળું કનિષ્ઠ, એમ ભુદા ભુદા મત છે. આખા પવિત્રામાં ગાંઠો બરોબર ગોળ વાળવી. વળી તે મનોહર લાગે તેવી જોઈએ. એકી સંખ્યાવાળી ગાંઠો રાખવી નહિ. ન શોભે તેવાં પવિત્રાં ધરાવવાથી ધરાવનારનું અશુભ થાય. તેથી પરમભક્તિભાવથી સુંદર પવિત્રાં બનાવવાં. કેસર, ગોરોચન, કપૂર આદિથી પવિત્રાં રંગવાં.

દેવને પવિત્રાં કયાં સુધી ધરાવી રાખવાં એ વિષેનો નિર્ણય પણ કર્યો છે:-
માસં પક્ષમહોરાત્રં ત્રિરાત્રં ધારયેત્તથા । દેવે તં સૂત્રસન્દર્ભે દેશકાલવિવક્ષયા ॥

અર્થ:-૧ માસ, પખવાડીઉં ત્રણ રાત્રિ કે એક દિવસ તે પવિત્રું દેવને ધરાવી રાખવું. આમાં દેશકાલ જોઈને વર્તવું.

દેવને પવિત્રાં ધરાવ્યા પછી શ્રીગુરુ, બ્રાહ્મણ આદિને પણ પવિત્રાં ધરાવવાનું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે:-

પવિત્રાણિ તતો દદ્યાદ્ દક્ષિણામિઃ સર્વૈવ તુ । બ્રાહ્મણેભ્યઃ સ્વયં चापि भक्त्या
કળેડયવા કરે ॥

વિદ્યુદાદ્ બ્રાહ્મણેભ્યશ્ચ દત્તં ભવતિ ચાક્ષયમ્ ॥ ગુરુશ્ચ શ્રુતયા સમ્પૂજ્યઃ પવિત્રં ગુરવેર્જયેત્
વૈષ્ણવેભ્યઃ પવિત્રાણિ દત્ત્વૈકં ધારયેત્ સ્વયમ્ । કલ્પકોટિશ્ચ તં ચૈવ યાવદિવિ વસેન્નરઃ
અત્રાપિ મુલ્લસૌમાગ્યસમૃદ્ધિરતુલા મયેત્ ॥

અર્થ:-“ત્યારપછી દક્ષિણા સાથે બ્રાહ્મણોને પવિત્રાં આપવાં. પોતે પણ ભક્તિથી હાથમાં કે કંઠમાં પ્રસાદી પવિત્રાં પહેરવાં. બ્રાહ્મણને આપવાથી અક્ષય ફળ થાય છે. શ્રીગુરુની પણ યથાશક્તિ પૂજા કરવી. શ્રીગુરુને પણ પવિત્રાં ધરાવવાં. તે પછી વૈષ્ણવોને અને ગુરુભાઈને પણ પહેરાવવાં. અને પ્રસાદી મીઠી આપવી. અને એક પ્રસાદી પવિત્રું પોતે પણ પહેરવું. એમ કરવાથી મનુષ્ય સો કોટિકલ્પ સુધી સ્વર્ગમાં વસે છે અને આ લોકમાં પણ તેને અતુલ સુખ, સૌભાગ્ય અને સમૃદ્ધિ થાય છે. એ વિષેનું વર્ણન નિર્ણય-સિંધુ, ધર્મસિંધુમાં અને શ્રીમુર્યોત્તમશુક્રત ‘ઉત્સવપ્રતાન’ ગ્રંથમાં બહુાય છે. ઉપરનાં શાસ્ત્રનાં વચનોથી પવિત્રાં ધરાવવાનો સર્વ તરફનો પ્રકાર સ્પષ્ટ થાય છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાં શ્રીપ્રભુની ભક્તિ નવ પ્રકારની વર્ણવી છે. તેમાં પાંચમી અર્ચનભક્તિ કહી છે. અર્ચન જોટલે શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે શ્રીપ્રભુનું પૂજન કરવું. શાસ્ત્રમાં હમેશાં શ્રીહરિનું પૂજન કેવી રીતે કરવું તેનું વિસ્તારથી

નિરૂપણ કર્યું છે. આખા વર્ષમાં કારણાંતરથી કોઇકવાર શ્રીપ્રભુનું પૂજન ન બની શક્યું હોય અથવા તો કોઈ વેળાએ તેમાં ઉણપ રહી ગઇ હોય તો તે પરિપૂર્ણ થવા સાડે શ્રાવણ માસની શુકલ પક્ષની બારથને દિવસે આ પવિત્રાં ધરાવવાનો પ્રકાર શાસ્ત્રકારોએ સ્થાપ્યો. ૩૬૦ સૂતરનાં તાંતણાનું પવિત્રું શ્રી પ્રભુને સમર્પીને એવો ભાવ રાખવાનો છે કે; આખા વર્ષની પૂર્ણ આજે સફલ અને પારપૂર્ણ થઇ અને શ્રીપ્રભુને સૂતરના તાંતણા સિવાય બીજું કંઈ પણ ધરાવવાની આપણી શક્તિ નથી, તેમ જ સતી દ્રૌપદીને એકએક તાંતણે એકએક ચીર આપીને જેમ તેની લાજ રાખીને શ્રીપ્રભુએ દયાળુતા દાખવી, તેમ આ સૂતરના ૩૬૦ તાંતણાના બનેલાં પવિત્રાંને પણ શ્રીપ્રભુ મુંઠર નવાં ૩૬૦ વસ્ત્રસમાન ગણીને અંગીકાર કરશે. આવી ભાવનાથી પવિત્રા-રોપણ મહોત્સવ શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યો છે.

સાંપ્રદાયિક ભાવના.

આ મહોત્સવ માટેના ઉપર જણાવેલાં શાસ્ત્રીય વચનોમાં શ્રાવણ શુકલ દ્વાદશીને દિવસે પવિત્રાં ધરાવવાં એમ જણાવેલું છે, પરંતુ શાસ્ત્રોમાં એવાં બીજાં ઘણાં વચનો આવેલાં છે કે જેમાં દ્વાદશીનો અર્થ એકાદશી એવો કરવામાં આવ્યો છે. ‘ઉત્સવપ્રતાપ’ ગ્રંથમાં દશદિગંતવિજયી શ્રીપુરૂષોત્તમજી મહારાજ એ ત્રિપે સવિસ્તર નિર્ણય લખે છે. દશમી, એકાદશી અને દ્વાદશી એ ત્રણે તિથિઓ ભગવાનની તિથિ તરીકે પુણ્યતિથિ માની છે. તેથીજ વ્રાહ્મણીવ્રત એવા પદ્ધતી પણ શાસ્ત્રોમાં એકાદશીવ્રતનો નિર્ણય ભોવામાં આવે છે. વિસ્તાર-ભરથી શાસ્ત્રાર્થ અત્રે લખી શકાય તેમ નથી. અહીં તો એટલું જ સમજવાનું છે કે, દશમી, એકાદશી અને દ્વાદશી એ ત્રણેમાં એકાદશી શ્રીહરિની પ્રિય તિથિ હોવાથી આ મહોત્સવ પણ દ્વાદશીને દિવસે ન કરતાં એકાદશીને દિવસે કરવો ઉચિત છે. એથી જ શાસ્ત્રવિધિને અનુસરીને ચાલતા વિદ્વાન બકતો પણ એકાદશીને દિવસેજ પવિત્રારોપણ મહોત્સવ કરે છે.

ઈતિહાસ.

આખા દેશમાં જોખર અચાંતિ ફેલાઈ રહી હતી. પ્રબળા બનમાલ જોખમમાં હતાં. કોઈ મુખે ત્યાસ પણ લઈ શકતું ન હતું. તેમાંજે ધાર્મિક પુરુષોના ત્રાસનો તો પાર પણ ન હતો. કાં તો એમણે ધર્મનો બચાવ કરવો રહ્યો; કાં તો બન કુરબાન થવા દેવી રહી. આ બે જ માર્ગ એમની પાસે પડેલા હતા. પણ ધર્મનિષ્ઠ સભ્યનોએ ધર્મબ્રષ્ટ થઇને છુવવા કરતાં મરણને લેદી લેવાનો માર્ગ જ પસંદ કર્યો હતો. વિદેશી અને વિધર્મી પ્રબળા આ હુમલા-ઓથી સારી પ્રબળ થયેલી રહી હતી.

આ વેળાએ ધાર્મિક જનો માટે એક જ આશાનું કિરણ હતું. ત્રાસ પામેલા સંત પુરુષોને માટે શાંતિનું વાતાવરણ ઉભું કરનાર માત્ર એક જ સમર્થ મહાપુરુષ દેશમાં વિચરી રહેલા હતા. કેાઈ પણ પ્રકારના વાહનો વિના, એક પણ સીપાહી સાથે રાખ્યા વિના આવા કંટોંકદીના સમયમાં પણ એક ખૂલેથી ધીબા ખૂણાસુધી એઓશ્રીએ ત્રણવાર પર્યટન કર્યું. અનેક તીર્થોને સનાથ કર્યા. અનેક દુરાચારીઓને પ્રભુના કૃપામાર્ગમાં સ્થાપી દીધા. વિધર્મીઓના ત્રાસથી બળી ઝળી રહેલા અનેક દેવી જીવોને અમંદ આનંદનું દાન કર્યું. પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલી જઈને અનેક પ્રકારના વેદવિરુદ્ધ નાસ્તિક મતોમાં જઈ પડેલી દેવી સૃષ્ટિના માર્ગમાં સૂર્યની પેઠે પ્રકાશ ફેલાવ્યો. આ કાર્ય એક મનુષ્યનું ન હતું. આવા પ્રતિકૂલ સમયમાં એક ઈન્સાનનું શું મનુ ? પરંતુ આ તો એક સુંદર મનુષ્યાકારમાં સાક્ષાત્ પ્રભુએ આ ભૂતલને અલંકૃત કર્યું હતું. ઘણાએ દેવી જીવોએ એ સ્વરૂપને ઝોળખી લીધું હતું. ઝોળખ્યા પછી તે શે છટાય ? કમલની પાછળ જામરની જેમ ફેટલાએ એ સ્વરૂપની પાછળ ભરી રહ્યા. એ સુંદર સ્વરૂપની વાણીનો મકરંદ લૂંટવા લાગ્યા. આ જ સ્વરૂપ તે આપણા પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમદ્વાચાર્યજી મહાપ્રભુજી. આજનો દિવસ આજો એ સ્વરૂપના ચિંતનમાં બાંધ અને એના દિવ્ય વંશમાં એની ઝાંખી થાય. — ઘણાએ બઠભાગી આ મુખનો સ્વાદ લઈ રહ્યા છે, અને આપણે લઈએ.

આજનો દિવસ એ સ્વરૂપનાં ચિંતનમાં વધુ સહાયક ગણાય છે. આપણા આચાર્યશ્રીએ આપણા ઉદ્ધાર માટે આજે જ સંકલ્પ કર્યો હતો. સર્વ સ્થલે વિચરીને આપશ્રીએ દેશની પરિસ્થિતિ બહુ લીધી હતી. તેમાં ધાર્મિક જન સમૂહની સુરકેલીઓનો પણ અનુભવ કરી લીધો હતો. કયે માર્ગે આ જીવો પ્રભુને પ્રાપ્ત કરી શકે તેનો પણ વિચાર સર્વ શાસ્ત્રો ભેદને કરી લીધો હતો. પ્રભુની ભક્તિના-સેવાના-માર્ગનો પ્રકાશ પણ કરવા માંડ્યો હતો. જીવમાત્રના ધર્મ શ્રીકૃષ્ણસેવા વિના ધીમે ન જ સંભવે એવો દૃઢ નિશ્ચય કરીને બધાના હૃદયમાં એ વાત આપશ્રીએ વાણીથી અને ચરિત્રથી ઠસાવી હતી.

છતાં એક ચિંતા વધ. આપશ્રી એ સમયે મજમાં ગિરાજતા હતા. શ્રીમદ્મુનાજીના શ્રીચૈવિદ્વાટપર આપશ્રીનો નિવાસ હતો. ગ્રાવણ શુદ્ધ એકાદશી આવી પહોંચી. જીવોના ઉદ્ધાર માટે જ આપશ્રી પ્રકટ થયા હતા. દેવી જીવો પરની કચ્છાથી આપશ્રી ઉભરાઈ જતા, બધાને કચ્છાદષ્ટિએ જ ભેતા. તેથી જ આ ચિંતા વધઃ—“મેં” સેવામાર્ગ પ્રવર્તાવ્યો છે, અહર્નિશ પ્રભુસેવા કરવાનું જીવોને શિખરું છે, જીવો બધા દોષોથી ઠસોઠસ ભર્યા છે. જેટલા પ્રભુમાં ગુણ છે, તેટલા જ જીવોમાં દોષો છે. પ્રભુના ગુણનો પાર નથી, ને જીવોના દોષોનો આરો નથી. આમ આસ્માન જમીનનું અંતર છે. હવે આવા કુપ્ત

જીવંતી સેવા નિર્દોષ પ્રભુ કેમ અંગીકાર કરે ? જીવો દોષ વિનાના કેમ બને ? આપણા નાથ જો સેવકોની સેવાનો સ્વીકાર ન કરે તો પછી આ સેવામાર્ગ શા કામનો ? ” આ ચિંતાએ આપણા પરમ દયામય આચાર્યશ્રીને ઘેરી લીધા. ચિંતામાં અને ચિંતામાં જ મધરાત થઈ. પ્રભુની ટેવ જ મધરાતે ગુપચુપ પ્રકટ થવાની છે. બીજા કામો કરવા માટે તો પોતે પોતાના અંશરૂપે ગમે તે સમયે ગમે ત્યાં પ્રકટ થઈ જાય પણ આ પ્રભુ તો મજનાથ રહ્યા. સાધન વિનાના ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરવો એ જ એનું કાર્ય રહ્યું. મજમાં એ કાર્ય કરવા માટે મધરાતે જ પ્રકટયા, અને અહીં પણ બરોબર એ જ વેળા સાધી લીધી. આચાર્યશ્રીના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ.

બન્ને વચ્ચે ખૂબ વાર્તાલાપ થયો. એ રહસ્યના લેહ ઉકેલવાનું જીવનું શું ગણ્યું ? કોણ પણ સમજ્યું નહિ કે, આ બધો શો તાલ થયો ? મહાનુ-ભાવી શ્રીદામોદરદાસજી પણ દર્શન કરી શક્યા, પણ એ બે સ્વરૂપોએ પરસ્પર શું ગુપચુપ કરી લીધું તેની કંઈ ગમ પડી નહિ. શ્રીદામોદરદાસજી તો રાત દહાડે પાસે જ રહેનારા, તે ન જાણે તો આપણે ક્યાંથી જાણીએ ? પણ આચાર્યશ્રી તો કચ્છાના સાગર છે. આપણને એ છુપી વાત પણ એક અંથમાં શ્રીકૃષ્ણે કહી પીધી છે. જેમાંથી થોડુંએક આપણે અહીં ઉતારી લઈશું.

શ્રાવણસ્યામલે પક્ષે યકાદશ્યાં મહાનિશ્ચિ સાક્ષાદ્ ભગવતા પ્રોક્તં તદક્ષરશ્ચ વચ્યતે॥
બ્રહ્મસમ્બન્ધકરણાત્ સર્વેષાં દેહજીવયોઃ । સર્વદોષનિવૃત્તિર્હિં દોષાઃ પશ્ચવિધાઃ સ્મૃતાઃ॥

અર્થ:—“ શ્રાવણ માસની શુકલપક્ષની એકાદશીની મધ્ય રાત્રિએ સાક્ષાત્ શ્રી પ્રભુએ પ્રકટ થઈને જે આજ્ઞા કરી તે અક્ષરે અક્ષર કહેવાય છે. બ્રહ્મ-સંબંધ કરવાથી બધાના દેહ ને જીવના બધા દોષો નાશ પામે છે. દોષો પાંચ પ્રકારના છે. ” (આનાથી વધારે જણાસા ધરાવનારાઓએ સિદ્ધાંતરહસ્ય અંથ જોવો.) આ પ્રમાણે પ્રભુની આજ્ઞા થઈ.

તે પછી શ્રીમહાપ્રભુજીએ શાસ્ત્રમર્યાદા પ્રમાણે ૧૨ નાં રોજ શ્રીપ્રભુને ધરવા માટે ૩૬૦ સૂતરનાં તાંતણાંનું પવિત્રું સિદ્ધું કરી રાખ્યું હતું. શ્રીપ્રભુનાં સાક્ષાત્ દર્શન થતાં તે જ સમયે એ પવિત્રું આપણાંએ પ્રભુને ધર્યું. બારણને દિવસે આચાર્યશ્રીએ આ અનુભવ પોતાના અંતરંગ ભક્તોને જણાવ્યો, એટલે એઓએ શ્રીમહાઆચાર્યજીને ગુરુભાવથી તે જ સમયે પવિત્રાં ધર્યાં.

આપણો માર્ગ ભાવાત્મક છે. આ માર્ગમાં ભાવના જ મુખ્ય છે. સેવકની સ્નેહમય પ્રબલ ભાવના પાસે પ્રભુ પણ પ્રભુતા છોડી દે છે, તો શાસ્ત્રની શી ગુંભણ ? પ્રેમમાં તે વળી નેમ યાતો ? સૂતરનાં પવિત્રાં ઉપરાંત રેશમનાં પવિત્રાં પણ આપણે ભાવનુશી ધરીએ. શ્રીચંદ્રમાળના અતિથય મુકુમાર સ્વરૂપને તો

સુકોમલ પવિત્રાં જ ધરાય. તે ગાદીના સેવકો તો રેશમી પવિત્રાં જ પ્રભુને ધરાવે. વિવિધ રંગના પવિત્રાં વિવિધ ભક્તોના ભાવરૂપ છે. માટે જ કીર્તનોમાં પણ રેશમી પવિત્રાંનું જ વર્ણન છે. શ્રીચંદ્રમાલ સિવામના બીજા ધરના સેવકો મુખ્ય સૂતરનાં ૩૬૦ તાંતણાંનું પવિત્રું ધરાવે ને પછી રેશમના ધરાવે. પરંતુ એ બધામાં શુદ્ધ આચારનું પાલન કરવા વાસ્તે વિદેશી રેશમને કે સૂતરને તો હરગીજ ન જ અડકે.

પ્રણાસ'બંધ કે આત્મનિવેદન.

પ્રભુની આજ્ઞા થઈ કે, જીવેતે પ્રણાસ'બંધ કરવો. પ્રણાસ એટલે પ્રભુ અને તેની સાથેનો સંબંધ એટલે ગાઢ નાતો. આમ તો પ્રભુ સાથે બધાનો સંબંધ છે જ. પણ આપણે ક્યાં બાણીએ છીએ? આચાર્યશ્રીએ જ આપણને દેખતા ક્યાં છે. પ્રાચીન વેદકાળના સિદ્ધાંતનાં ઉભયવલ્લ દર્શન એઓશ્રીએજ કરાવ્યાં છે. વેદકાળમાં પહેલાં યજ્ઞોની યોજના થઈ. એનું રહસ્ય એ હતું કે, પ્રભુને ઉદેશીને આપણી પાસે જે કંઈ હોય તેનો ત્યાગ કરવો. તે વેળાએ ગાયો એ જ ધન હતું. ગાયોથી ઉત્પન્ન થતાં ઘી, દૂધ અને ખેતીથી ઉત્પન્ન થતાં અનાજ આપણે ધરવખરો હતો. એ બધાનો ત્યાગ યજ્ઞમાં થતો. એ બધાં ધરમાં વધી પડે તો પ્રભુમાંથી ચિત્ત ખસીને તેમાં ભરાઈ જોડે. તેથી-તેનો હોમ થતો, તેનું દાન થતું. તે બાદ પશુઓ વધ્યાં. પછીથી તેમાં મમતા ન બંધાય માટે તેના જ હોમ શરૂ થયા. આ બધામાં ત્યાગની ભાવના હતી. એ કે આત્મનિવેદનનો ઉચ્ચ માર્ગ તેમને મળ્યો ન હતો, છતાં તે વેળાએ આપણોગની તાકાત હતી. તે પછી બૌદ્ધ અને બીજા નાસ્તિક ભક્તોના હુમલાથી આ ભાવના કચરાઈ ગઈ. આચાર્યશ્રીના સમયમાં તો સારો દેશ વિદેશીઓ અને વિધર્મીઓથી કચરાઈ રહ્યો હતો. આપણોગની તાકાત નાશ પામવા બેઠી હતી. નામદાઈ ધર કરવા માંડી હતી. આ સમયે આચાર્યશ્રીએ આત્મનિવેદનનો માર્ગ દેશમાં પ્રકટ કર્યો. પ્રભુને માત્ર દૂધ-દહી કે અન્ન અર્પીને જ ખેતી રહેવાતું નથી. આપણું બધું એને જ અર્પવાતું છે. આપણા દેહ, ઈંદ્રિયો, અંતઃકરણ, અરે છેવટે આત્મા પણ તેને માટે કુરબાન છે. તો પછી સૌ પુત્ર કે વિત્તની તો વાત જ શી કરવી? આ અર્પવ જલ આપનાર આપણોગનો માર્ગ આચાર્યશ્રીએ બતાવ્યો. આપણને એકમંત્ર બોલાવીને આપણું કહેવાતું બધું પ્રભુના ચરણમાં તુલસીને પાંદડે અર્પણ કરાવી દીધું.

શાસ્ત્રોથી આપણે બાણી શકીએ છીએ કે આ બધું જલજવાહિ દેખીતું ભગવાનનું છે. એ સર્વના નાથ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ છે. છતાં આપણે અહંભાવથી મારું તારું માની રહ્યા છીએ. શ્રીગુરુદેવ કૃપા કરીને આપણને બ્યારે પ્રણાસ બંધ કરાવે છે ત્યારે એમ જણાવે છે કે, તું આજ સુધી અહંભાવથી એમ માની

રહેા હતા કે, ઘરબાર, પુત્રપરિવાર વગેરે બે કાંધ છે તે માફ છે, તે તારી જાંતિ હતી. તું પ્રભુનો છે, તેથી એના ખરા માલીક તો સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ છે, માટે આજે તું તે પ્રભુના ચરણસંવિંદમાં તુલસી સમર્પીને એવી પ્રતિજ્ઞા લે કે હે પ્રભુ, આજથી આ બધું માફ છે એવું નહિ માનું. જ્યારે મારા સ્વામી આપ છે, ત્યારે મારા સંબંધથી મારા કહેવાતા આ સર્વના સ્વામી આપ છે એમ માનીશ અને હું પણ આપનો જ કાલ છું એમ સમજીશ. આનું નામ જ પ્રણામસંધ. જ્યારે જીવ એ પ્રભુએ પ્રતિજ્ઞા લે, ત્યારે પ્રભુ તેને કેમ છોડે ? શ્રીમદ્ભાગવતમાં પ્રભુ આજ્ઞા કરે છે કે—

ये दारागारपुत्रास्तान् प्राणान् वित्तमिमं परम ॥

त्यक्त्वा मां शरणं यात्राः कयंस्तास्त्यक्तुमुत्सहे ?

અર્થ:—જેઓ ઘરબાર, પુત્રપરિવાર, પ્રાણ, ધન, આ લોક અને પર-લોકનો ત્યાગ કરીને મારે શરણ થયા છે, તેમનો ત્યાગ કરવાનો ઉત્સાહ કેમ રાખું ? એ રીતે આ સુમંગલ દિવસે શ્રીપ્રભુએ જીવોપર પૂર્ણ કૃપા કરી છે, તેથી આ દિવસ આપણા સંપ્રદાયમાં મહાન પવિત્ર દિવસ ગણાય છે.

આ પવિત્રા એકાદશી છુદ્ધવારે છે. પવિત્રાં સવારમાં ૬૧ વાળા સુધીમાં પ્રભુને ધરાવી દેવાં, પછી ભટ્ટા બેસે છે. ભટ્ટામાં પવિત્રાં ન ધરાય.

આવણુ સુદ ૧૨ ગુરુવાર—આ મારશ ‘પવિત્રાં મારશ’ એ નામથી સંપ્રદાયમાં જોળખાય છે. આ દિવસે સર્વ વૈષ્ણવો શ્રી ગુરુદેવને પવિત્રાં ધરાવે છે, અને યથાશક્તિ ભેટ પણ ધરે છે. તે પછી પોતાના ગુરુભાઈ તથા અન્ય વૈષ્ણવોને પવિત્રાં પહેરાવવાની અને પ્રસાદી મીઠી આપવાની સંપ્રદાયમાં મર્યાદા છે. શ્રી પ્રભુ, શ્રી ગુરુદેવ, વૈષ્ણવ એ સર્વના પરસ્પર સંબંધનું સ્મરણ અને તેને અંગે અદૌર્લભિ આનંદમહોત્સવ આદિનો પરમ લાભ વૈષ્ણવોને આ દિવસે મળે છે. રક્ષાપૂનમ રવિવારે છે. રક્ષા બાંધવાનું સુદૂર્ત પણ સવારનું છે.

બીજી પત્રિકા જન્મશ્મશાનપર બહાર પડશે.

સુબંધમાં અમારા સહાયક:—

રા. રા. કૃષ્ણદાસ પુરપોત્તમદાસ સુમધી;—જીપી ચાલ, સુભાઈ.

છુટક નકલના બે પૈસા, ૧૦૦) નકલના અઢી રૂપિયા. હબ્બર ઉપર ખરીદનારને પડતર ભાવે. ટપાલ અર્થે નોંધું પડશે.

લેખક તથા પ્રકાશક:—વસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી.

શ્રીદેવકીનંદન નિવાસ સ્ટેશન પાસે—અમદાવાદ.

ધી ‘ગુજરાત પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ’માં શા. સોનાલાલ મંગલદાસે છાપ્યું. ટ. પાંચકુવા—અમદાવાદ

